

Tuttua ja vierasta – antiikin näkökulma ihmisyyteen ja hyvinvointiin

Marke Ahonen

Oopiumia ja ajatusharjoituksia. Kirjoituksia antiikin lääketieteestä ja filosofiasta. Helsinki: Gaudemus. 2020. 264 sivua.

”Voimmeko yhä samastua antiikin ihmisen kokemuksiin?” Näin kysytään FT Marke Ahosen teoksen *Oopiumia ja ajatusharjoituksia* takakannessa. Teos johdattaa nykyihmisen pohtimaan ruumiillisuuteen ja ihmisen henkiseen puoleen liittyviä kysymyksiä kontekstissa, jossa on jotain tuttua, mutta myös paljon vierasta. Geneettisesti ihminen ei juuri ole muuttunut sitten antiikin, mutta kulttuurisesti tämän päivän suomalainen elää varsin erilaisessa tilanteessa verrattuna muinaisiin Välimeren alueen ihmisiin. Hoitotyössä saadut käytännön kokemukset sekä ihmisen anatomian ja ruumiintoimintojen ymmärtämisessä tapahtunut edistys merkitsevät melkoista eroa kokemukseen ihmisenä olemisesta ennen ja nyt. Lääketieteellisen osaamisen kasvamisesta huolimatta esimerkiksi kärsimykseen ja auttamiseen liittyvissä kysymyksissä näyttää olevan hyvin yleismaailmallisia piirteitä.

Ahosen teos koostuu 19 kirjoituksesta. Paikoin tekijä tuo esiin myös henkilökohtaisia kokemuksiaan käsittelemiinsä aiheisiin liittyen. Antiikin ajatteluun perehtyneelle tutkijalle niin sisaren suorittama kuolleen eläimen ruumiinavaus kuin magneettikuvausta varten puettava lyijysuojus luovat kiintoisia miellelyhtymiä muinaisiin aikoihin. Henkilökohtaiset osuudet tuovat tekstiin ulottuvuuden, joka siirtää ne etäisestä asiastekstistä lähemmäs esseenä. Noin puolet teoksen kirjoituksista on julkaistu *Yliopisto*-lehdessä vuosina 2012–2019. Uskon, että näiden tekstien yhteen kokoaminen, laajentaminen ja nykyiseksi kokonaisuudeksi täydentäminen palvelee mainiosti niin lääketieteestä ja antiikin ajattelusta kiinnostuneita lukijoita kuin myös niitä, jotka haluavat syventää näkökulmaansa ihmisyyteen ja hyvinvointiin. Lopputulos ei ole sekalainen *stromata* (suom. ”tilkkutäkki”) vaan kokoelma kiinnostavia ikkunoita paitsi sairauksien diagnosoinnin ja niiden hoidon historiaan, myös inhimillisen kokemuksen ja siihen liittyvän problematiikan äärelle.

Ajallisesti Ahosen tarkastelema ajanjakso ulottuu aina klassiselta kaudelta lähelle myöhäisantiikkia; paikoin mukana on vielä vanhempaa tai uudempaa

materiaalia (esim. Homeros ja Rembrandt). Yksi teoksen keskeisistä teemoista on antiikin ihmisen ja nykyihmisen välinen etäisyys. Kristillinen perinne ja sen piirissä esiintyneet uskomukset ovat keskeinen osa tätä aikamatkaa ja kulttuurista siirtymää Euroopassa, mistä syystä niiden sivuuttaminen ei mielestäni ole täysin perusteltua. Toki yhdessä kirjassa ei voi kaikkea käydä läpi ja lääketieteellinen rajausta perustelee monet Ahosen tekemät valinnat. Silti filosofisissa ja elämäntapaohjeita koskevissa aiheissa myös kristillisen perinteen vaikutusta olisi voinut paikoin luonnehtia, vaikka vain lyhyestikin. Esimerkiksi yöllisten erektioiden ja siemensyöksyjen merkityksen tulkinta 300–400-luvun luostariliikkeen tuottamissa teksteissä olisi valottanut lukijalle hieman sitä aatehistoriallista ketjua, jonka päässä olemme (vrt. s. 145–146, joissa kylläkin on maininta keskiajan luostareista). Vaikka kristillisen perinteen vaikutus koskee myös gynekologiaan liittyviä kysymyksiä ja naiseuden ymmärtämistä, on lukukokemuksena miellyttävää seurata Ahosen selostusta Galenoksen käsityksestä naisen orgasmista ja sen merkityksestä (s. 152) ilman, että kirkkoisia kutsutaan samalle sivulle asiaa kommentoimaan. Ahonen tuo taitavasti ja nyansoidusti esiin mieheyteen ja naiseuteen liittyviä kokemuksia ja kysymyksiä (esim. s. 114–156). Nähdäkseni jatkotutkimuksia varten olisi erittäin mielenkiintoista verrata Ahosen käsittelemiä aiheita Clemens Aleksandrialaisen opetukseen (190-luvulla), erityisesti *Paidagogos*-teoksessa.

Erityisen suositeltava teksti kokoelmasta on ”Spektaakkeli potilashuoneessa” (s. 57–64), jossa Ahonen avaa niinkin itsestään selvää asiaa kuin potilaan haastatteleminen. Ahonen on aiemmin suomentanut Rufus Efesoslaisen oppaan, jossa lääkäriä neuvotaan kysymään potilalta kysymyksiä, jotta saisi selville, mikä tätä vaivaa. Ei ollut itsestään selvää, että muinaiset lääkärit olisivat kuunnelleet potilaitaan. Osa ammatinharjoittajista ei kokenut haastatteleminen oman työnsä kannalta olennaiseksi vaan osasi tehdä diagnoosin sekä määrätä hoidon ja rohdot potilasta kuulemattakin. Rufuksen nuorempi kollega ja tutkimuksistaan laajasti raportoinut Galenos (k. 216) kehotti suhtautumaan kriittisesti potilaiden vastauksiin. Hippokrateen (k. noin 370 eKr.) ohella Galenos on yksi muinaisen maailman tunnetuimpia lääkäreitä, Rufuksen toiminta ajoitetaan tavallisesti ensimmäisen ja toisen vuosisadan vaihteeseen. Heidän lisäksi Ahonen tutustuttaa lukijansa moniin muihinkin aikakauden parantajiin.

Antiikin lääkärit jakautuivat karkeasti jakaen kahteen ryhmään: rationalisteihin ja empiristeihin. Näistä ensimmäiset korostivat teorianhallintaa

ja päättelyn merkitystä potilaan parantamisessa, kun taas jälkimmäiset painottivat sukupolvelta toiselle siirtyneen kliinisen osaamisen ja kokemuksen merkitystä lääkärin käytännön työssä. Myös antiikin maailmassa oli erilaisia koulukuntia, joista varsinkin hyväosaiset saivat valita vaivoihinsa sopivalta tuntunutta hoitoa. Vaikka monet hoitokeinot ja lääkkeet kuten suoneniskentä ja kanelin käyttö eivät nykynäkökulmasta tunnu erityisen tehokkailta, uskoivat antiikin ihmiset oman aikansa lääkäreiden edustaneen korkeaa osaamista. He tuskin osasivat uneksiakaan niistä laboratorio-olosuhteista ja leikkaussaleista, joihin me olemme saaneet tottua.

Vaikka antiikin maailmaa vasten viimeisen sadan vuoden aikana tapahtunut lääketieteellinen kehitys tuntuu huimalta, on monissa teemoissa myös nykylukijaa puhuttelevaa yleismaailmallisuutta. Esimerkiksi Ahosen kirjoitus ”Uneton antiikissa” (s. 88–104) vie lukijan maailmaan, jossa on paljon tuttua, mutta samalla vierasta. Kulttuurierot ja ajallinen etäisyys haastavat miettimään, millaista painajaisten näkeminen tai univaikeuksista kärsiminen on ennen ollut – ja millaisia merkityksiä valvomiselle on annettu.

Ruumiillisuuteen ja ihmisen henkisen puolen toimintaan liittyvät kysymykset kiinnostivat ihmisiä muinoin ja kiinnostavat yhä. Keisari Marcus Aureliusta (k. 180) ne kiinnostivat niin paljon, että hän halusi eräässä vaiheessa vähentää oopiumia lääkityksestään keskittyäkseen ajatusharjoituksiinsa *au naturel* (s. 231). Tässä hengessä suosittelen *Oopiumia ja ajatusharjoituksia* jokaiselle!

Joona Salminen